

Tijdschrift voor
Human Resource
Development

O&O

april 2005
18e jaargang

Opleiding & Ontwikkeling

05

Hoe kennisproductief kunnen lectoren zijn?

Interview met Ruud Klarus

Zowel overheid als bedrijfsleven (en dan met name het MKB) verwachten van het hoger beroepsonderwijs dat het zich ontwikkelt tot een kennisproducent. Een centrale rol hierbij spelen de lectoren met hun kenniskringen. Zij zijn binnen het hbo eerstverantwoordelijk voor de kennisontwikkeling en de kenniscirculatie. In dit artikel verkennen we via een interview met dr. Ruud Klarus de mogelijkheden en grenzen van lectoraten. Welke kennis kunnen en willen lectoren produceren? Op welke wijze slagen zij er in deze kennis praktijkrelevant te laten zijn? En bieden hogescholen wel een goede omgeving voor de productie van praktijkrelevante kennis?

Rol lectoraten in de productie en circulatie van praktijkrelevante kennis

Vanuit mijn eigen ervaringen als lector weet ik dat de vraag naar de rol die lectoraten kunnen spelen in de productie en circulatie van praktijkrelevante kennis, niet eenvoudig te beantwoorden is. Een rechtstreekse benadering is daarom wellicht het meest productief. Wat maakt dat jouw lectoraten succesvol zijn?

Ik heb het geluk dat ik in mijn kenniskringen een aantal mensen heb die graag onderzoek doen. Ik heb wel het idee dat lectoren nu de gehele populatie hbo-docenten afromen. Het zal in de komende jaren wellicht moeilijker worden om in onderzoek geïnteresseerde docenten te vinden. Maar de kennisproductiviteit van de lectoraten zal veel meer bepaald gaan worden door het beleid van de hogescholen. Willen zij zich ontwikkelen van alleen overdragers van kennis tot ontwikkelaars van kennis? In de onderwijssector ontwikkelen scholen, zowel in de beroepskolom als in het voortgezet onderwijs, zich steeds meer in die richting. Scholen worden groter zodat er een infrastructuur kan ontstaan waarin ontwikkelingswerk normaal aan het worden is. En dat betekent dat ook de hogescholen die kant uit moeten, niet alleen omdat zij de docenten voor deze scholen opleiden, maar ook omdat scholen hen in toenemende mate om concrete ondersteuning vragen bij hun

ontwikkelingswerk, ook onderzoeksmatig. Lectoraten bieden een uitstekende mogelijkheid voor het hoger beroepsonderwijs om aan deze vraag vanuit het professionele veld te voldoen. En om – tegelijkertijd – de deskundigheid van het eigen personeel te verhogen. In dit laatste geval zijn het lectoraat en de daaraan verbonden kenniskring een denktank voor de betrokken opleidingen, van waaruit actief wordt meegedacht over door de scholen gekozen, noodzakelijke veranderingen in het curriculum.

Praktijkontwikkeldend onderzoek

Is het echt zo dat het onderwijs zelf meer ontwikkelingswerk wil doen op basis van onderzoek? Er is toch op alle niveaus een weerstand te zien tegen gedegen evaluatieonderzoek?

Ja, dat is zo, maar dat is ook een gevolg van de traditionele manier van onderzoek doen waarbij de vraag van de onderzoekers een geheel andere is dan de vraag van de docenten.

Wat doet Ruud Klarus?

Ruud Klarus is lector aan zowel de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN) als aan de Stoas Hogeschool. Binnen Stoas heeft hij de leeropdracht 'Competentiegericht opleiden en beoordelen'; binnen de HAN 'Het ontwikkelen van competenties op de werkplek'. Speerpunten in het laatste lectoraat zijn het vaststellen van competentiestandaarden (aan welke competentievereisten moet de afgestudeerde voldoen); leren op de werkplek (op welke wijze worden werkende weg competenties ontwikkeld); en het opzetten van een valide beoordelingssystematiek (op welke wijze kan de student aantonen dat de vereiste competenties daadwerkelijk ontwikkeld zijn). Binnen Stoas Hogeschool is – mede dankzij zijn inspanningen – de omslag naar een competentiegericht curriculum reeds gemaakt en legt hij zich, naast onderzoekswerk met en voor het agrarisch onderwijs, nu vooral toe op het doen van ontwikkelings- en evaluatieonderzoek gericht op de vervolmaking van dit curriculum. De ontwikkeling van docenten tot 'reflective practitioners' is een rode draad in zijn werk.

Dr. F.Meijers is directeur van Meijers Onderzoek & Advies en lector Pedagogiek van de Beroepsvorming aan de Haagse Hogeschool.
E-mail: fmeijers@worldonline.nl
Website: www.frans-meijers.nl

Academisch onderzoek is niet praktijkrelevant

Wat is praktijkontwikkend onderzoek?

Voor praktijkontwikkend onderzoek is een heel arsenaal aan onderzoeksmethoden nodig, uiteenlopend van klassiek experimenteel en surveyonderzoek tot aan actieonderzoek en monitoring. Juist omdat wordt uitgegaan van praktijkvragen en oplossingen worden nagestreefd die relevant zijn voor en in de directe praktijk, kunnen de lectoren het zich niet veroorloven om bepaalde onderzoeksvormen uit te sluiten. En wel omdat de werkelijkheid zoals die zich bij de lectoren aandient – te weten feiten, belangen, belevingen en ervaringen – niet met een enkele, al dan niet klassieke, waarheidsaanspraak kan worden beschreven én veranderd. Vanuit dit gezichtspunt is het overigens nauwelijks relevant een discussie te voeren over wat ‘echt’ onderzoek is. Onderzoeksresultaten moeten altijd valide en betrouwbaar zijn, waarbij aspecten als bruikbaarheid en acceptatie minstens even belangrijk zijn als consistentie en generaliseerbaarheid.

In mijn werk als lector laat ik het ontwikkelen van oplossingen voor gerezen problemen samengaan met evaluatief onderzoek en monitoring. De onderzoeksresultaten worden dan niet gebruikt om docenten af te rekenen maar om hun eigen vragen helder te krijgen. Als je in een ontwikkelingstraject zit ben je kritisch, ook op jezelf. Docenten zijn niet bang om te reflecteren, alleen moet dit reflecteren wel meerwaarde hebben voor het traject waar ze zelf inzitten. Onderzoek moet dus heel dicht bij het ontwikkelingswerk blijven en de tijdspanne tussen het produceren van onderzoeksresultaten en het toepassen van die resultaten in het ontwikkelingswerk moet erg klein zijn. Het is daarbij nooit verkeerd om ook kennis in te brengen die elders is ontwikkeld. Ook dat mag je van een hbo-onderzoeker verwachten.

Toch blijft het voor mij de vraag of hbo-docenten wel een onderzoeksattitude hebben. Ze zijn erg gericht op doen.

Inderdaad zijn docenten erg gericht op doen: wat vandaag bedacht wordt, moet morgen uitgevoerd worden. Maar er is in het onderwijs ook zelden tijd geweest voor reflectie en ze zijn er ook zelden op aangesproken. Geef docenten wel de tijd en spreek ze er wel op aan, dan willen docenten graag nadenken over en onderzoek doen naar de kwaliteit van hun handelen. Dat is althans mijn ervaring. En natuurlijk komt de vaardigheid tot reflectief handelen niet zomaar uit de lucht vallen. Je moet daarvoor in de kenniskring een krachtige leeromgeving creëren. Maar de sleutel is toch dat het onderzoeken in dienst moet staan van het ontwikkelen. Ik voel me dan ook af en toe een soort opbouwwerker. Als wij een goede opleidingsschool voor de studenten van het hbo willen ontwikkelen, dan geldt daarvoor hetzelfde. In zo'n school moet aan innovatie gedaan worden, en dat vereist een reflectieve en onderzoekende houding. En zolang wij de vragen en zorgen van de docenten echt serieus nemen, kunnen we een belangrijke rol spelen. »

Is het gevaar dan niet dat het om oppervlakkige vragen gaat?

Dat hangt helemaal af van het gesprek dat je met elkaar hebt. De meeste docenten hebben een hbo- of academische opleiding; die kunnen dus goed nadenken. Ze denken alleen over andere dingen na dan waar de academische onderzoekers de luxe hebben om over na te denken. Deze laatsten mogen hun eigen nieuwsgierigheid als uitgangspunt nemen. En waarin zij dan geïnteresseerd zijn wordt bepaald deels door het wetenschappelijke debat en deels door de onderwijspraktijk zoals zij die waarnemen. Ik sprak enkele weken geleden een hoogleraar onderwijskunde en die zei: 'Die praktijkvraag, die is voor ons niet interessant. Wij willen onze eigen nieuwsgierigheid bevredigen'. Toen dacht ik meteen: 'Wat ben ik blij dat ik niet bij jou werk'. Ik zie de maatschappelijke betekenis van mijn werk niet liggen in het interpreteren maar in het veranderen van de werkelijkheid. Natuurlijk moet ik daarvoor die werkelijkheid begrijpen, en – denk ik – op een dieper niveau dan veel academische onderwijskundigen doen. Het huidige academische onderwijsonderzoek is nauwelijks van invloed op de onderwijspraktijk en daarom vragen de meeste onderwijsgeevenden zich ook terecht af wat het nut van de onderwijskunde is. Goed onderzoek begint altijd met een praktijkrelevant probleem. En docenten zijn net zo goed als academische onderzoekers in staat een praktijkrelevant probleem te definiëren, mits zij ook de kans krijgen in debat te gaan. Ik wil af van het idee dat hbo-onderzoek niet wetenschappelijk zou kunnen zijn. Dit idee is vooral bepaald door een, internationaal gezien nogal merkwaardige, institutionele splitsing tussen hogescholen en universiteiten. Het debat over kwaliteit wordt op deze manier bepaald door institutionele belangen.

Zonder beleid geen kennisproductiviteit

Zitten externe opdrachtgevers op dit soort onderzoek te wachten? Wenden zij zich niet vaak tot kenniskringen om academisch onderzoek uitgevoerd te krijgen maar tegen veel lagere kosten?

Soms is dat inderdaad zo. Maar dit soort onderzoek moet je als lector nooit aannemen. Dat kan wel eens lastig zijn omdat de hogeschool van de lectoren verwacht dat ze geld verdienen. Maar dit soort inventariserend, survey-achtig onderzoek hoort mijns inziens niet thuis binnen een lectoraat. Wij nemen alleen onderzoek in overweging dat direct aansluit bij vragen vanuit onze achterban en dat inhoudelijk betrekking hebben op de taakomschrijving van het lectoraat. Om een voorbeeld te geven: onlangs vroeg een grote scholengroep ondersteuning bij het vormen van docententeams die met onderwijshervorming bezig zijn. We hebben deze vraag zo opgepakt dat de commerciële poot van de HAN de projectcoördinatie doet en de kenniskringleden de verschillende docententeams helpen

bij het helder krijgen van hun innovatievraag, van hun ontwikkelingsvraag. Vervolgens kijken we of we docenten van de lerarenopleiding kunnen koppelen aan de teams voor ondersteuning op de wat langere termijn. Zo creëer je voor alle betrokkenen potentiële winst. Op deze manier ben ik dus als een opbouwwerker bezig. Ik ben niet alleen bezig met onderzoeksvragen maar ook met het scheppen van een goede en duurzame context voor onderwijsinnovatie.

Hogescholen als omgeving voor de productie van praktijkrelevante kennis

Is het niet nadelig voor de duurzaamheid dat je tijdens de rit – in de meeste lectoraten na twee jaar – de leden van je kenniskring moet vervangen door nieuwe mensen?

Flexibiliteit en duurzaamheid hoeven elkaar niet uit te sluiten. In mijn beide kenniskringen heb ik met ieder lid van de kenniskring een afspraak voor slechts één jaar. Na dat jaar bekijken we of het relevant is om door te gaan. In mijn beide kenniskringen zijn mensen na één jaar gestopt. Maar er is ook iemand die een longitudinaal onderzoek gaat doen naar manieren van leren op de werkplek. Die blijft natuurlijk lid van de kenniskring tot het onderzoek voltooid is. Het is dus niet vanzelfsprekend dat men doorgaat, maar evenmin dat men stopt. Het zou dus weinig productief zijn wanneer hogescholen hun lectoren verplichten om, uit een principe van verdelende rechtvaardigheid, de leden van hun kenniskring voor maximaal twee jaar aan te stellen. Veel hogescholen hebben het idee dat als maar zoveel mogelijk docenten aan een kenniskring deelnemen, er sprake zal zijn van olievlekwerking. Maar dat kan volgens mij beter bereikt worden door de vragen die in de eigen hogeschool en in de achterban leven,

Lector als opbouwwerker

tot vertrekpunt van de activiteiten van de kenniskring te maken. Een goed functionerend lid van een goed functionerende kenniskring produceert in zijn of haar eigen werkomgeving binnen de hogeschool en in ontwikkelprojecten met andere scholen een olievlek. Je moet, denk ik, vooral kijken naar de kwaliteit van de projecten die je als lector met je kenniskring onder handen neemt. Je moet telkens proberen die projecten leer/werkplekken te laten zijn voor zoveel mogelijk mensen, zowel binnen als buiten de hogeschool. Het is zoeken, maar we komen er wel.

Heeft het management binnen het hbo voldoende innovatief vermogen om de lectoraten op deze manier productief te laten zijn?

Je merkt voortdurend dat vooral de top van de hogescholen hoge verwachtingen heeft van de lectoraten. Het gevaar bestaat dat de lectoren als enige verantwoordelijk gemaakt gaan worden voor innovaties in hogescholen en in de relaties van de hogescholen met hun klanten. Ik heb het geluk gehad dat mijn lectoraat bij zowel Stoas Hogeschool als de HAN niet is ingesteld omdat er geld beschikbaar kwam. De HAN betaalt

het lectoraat nota bene zelf. De Faculteit Educatie van de HAN heeft enige tijd geleden uitgesproken dat zij een kenniscentrum wil worden. Bij Stoas én bij de HAN functioneer ik dus in het kader van een expliciete beleidsdoelstelling die gericht is op concrete veranderingen in de eigen organisatie. Dat is een heel andere situatie als wel bij sommige lectoraten wordt aangetroffen die vooral lijken te zijn ingesteld omdat de hogescholen trekkingsrechten hadden. Dan kun je verwachten dat je als lector weinig steun krijgt vanuit de organisatie om innovatief bezig te zijn met je eigen organisatie. In zo'n situatie heeft er immers niemand belang bij om te leren, om te veranderen. Kortom, als er in je faculteit – en liever nog: op hogeschoolniveau – geen beleid is wat betreft onderzoek en ontwikkeling, dan heb je het als lector moeilijk. Ik vind dat SKO (de Stichting Kennisontwikkeling HBO die de lectoraten evalueert) bij haar evaluatie dan ook nadrukkelijk moet nagaan of de lectoraten een onderdeel zijn van facultair en hogeschoolbeleid op het gebied van kennisontwikkeling. Als hogescholen en faculteiten niet ook uit reguliere middelen investeren in de omslag van kennisoverdracht naar kennisproductie, wordt het niets met de lectoraten.

Output

Waar wil jij op afgerekend worden?

Dat zijn hele concrete producten en resultaten, zoals het competentiegerichte curriculum dat per augustus aanstaande bij Stoas Hogeschool van start gaat. Natuurlijk is zo'n curriculum niet het resultaat van het lectoraat maar van een beweging die overal in het onderwijs al langer op gang is. Maar het is duidelijk dat het werk van de kenniskring belangrijk is geweest in de vormgeving van het curriculum. Zonder de kenniskring zou het curriculum er anders hebben uitgezien. En ik wil straks ook afgerekend worden op het leveren van een bijdrage aan het realiseren van een goede dialoog over onderwijsinnovaties tussen de docenten en studenten van de beide lerarenopleidingen waar ik werk, en het scholenveld waarvoor zij opleiden. Hogescholen moeten in staat zijn jonge docenten af te leveren die ook in staat zijn een concrete bijdrage te leveren aan onderwijsinnovaties.

Bij beide lectoraten werk ik op basis van projectplannen waarin beschreven staat welke bijdrage ik lever aan curriculumvernieuwing en aan innovatie van het werkveld, en hoeveel publicaties en externe presentaties mijn kenniskringleden en ik moeten verzorgen. Al deze bijdragen zijn het resultaat van het ontwikkelend onderzoek dat we doen. Ik word met andere woorden afgerekend op de vraag of ons onderzoek naar werkplekleren en competentiegericht beoordelen bijdraagt aan de vernieuwing dan wel verbetering van het curriculum van de hogeschool en aan de kwaliteit van het leren in het vmbo, mbo, algemeen voorgezet onderwijs en in bedrijfsopleidingen.

Ruud Klarus nodigt Jan Streumer uit voor een gesprek ten behoeve het juli/augustus-nummer van O&O.

Trefwoorden: **Estafette-interview • Kennisproductief • Lectoren**

